

Základy práva obchodních společností a společenstev.

František V á ž n ý.

I. Normy o právu společenském.

V našem právním řádu jsou soukromoprávní předpisy o společnostech v podrobnostech a systematicky obsaženy v obchodním zákoníku, t. j. v zemích České a Moravskoslezské v obchodním zákoně č. 1 ř. z. z r. 1863, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi v zák. čl. XXXVII z r. 1875. Ovšem tyto předpisy platí pouze pro tak řečené *obchodní společnosti*: jsou to určité typy společností, jež podléhají ustanovením II. knihy našeho obchodního zákona, resp. §§ 64—222 slovenského obch. zák., pokud se týče ustanovením speciálních zákonů, patřících do oboru obchodního práva, což dosud platí toliko o společnosti s ručením obmezeným podle zákona č. 58 ř. z. z r. 1906, jehož působnost byla rozšířena na Slovensko a Podkarpatskou Rus zákonem č. 271/1920 Sb. z. a n. Pod obchodní společnosti však nespádají ony útvary, o nichž jedná III. kniha našeho obch. zák., resp. § 62 slovenského obch. zák., totiž tak zv. společnost tichá (jež ostatně navenek ani společností není; slov. obch. zák. této společnosti nezná) a společnost případná. Obchodním společností se v různých směrech značně podobají i jsou též v různých směrech tak jako tyto společnosti upravena tak zv. hospodářská a výdělková společenstva či družstva podle zvláštního zákona č. 76 ř. z. z r. 1873, resp. §§ 223—257 slov. obch. zák. Tyto asociace mají arci v některých směrech, a to povahy podstatné, odlišnou povahu a tomu odpovídající i odlišnou právní úpravu než obch. společnosti. Z důvodu, že jsou přece jen nejbližší obch. společností a že systematicky se o nich dějí tradicionelně výklady v rámci obch. společností, chceme též o nich v následujícím v základních rysech se zmíniti.

Byť i tedy bylo společenské právo, t. j. souhrn norem o společenské smlouvě a společnosti, a to pro určité druhy společností, v podrobnostech upraveno v uvedených zákonech, jsou všeobecné normy (třeba v mnohých směrech obsoletní a také neúplné), a to nejen o společenské smlouvě jako takové, t. j. určitém druhu smlouvy obligační, nýbrž i o společnostech, v 27. hlavě občanského zákoníka. O určitém druhu společenství, t. j. spole-

čerství vlastníci a jiných věcných práv, neopírajícím se o společenskou smlouvu, má občanský zákon ustanovení v hlavě šestnácté, k nimž v souvislosti výkladů o společenském právu vůbec třeba též přihlížeti.

Třeba arci též při společenském právu v širším slova smyslu míti na paměti normy spolkového zákona o výtěžných spolcích č. 253 ř. z. z r. 1852 a dále zákona č. 134 ř. z. z r. 1867 o jiných spolcích, dále předpisy horního zákona o těžářstvech a jiné speciální normy. Všechny tyto normy stanoví pouze různé typy společenské smlouvy a společností (sr. Sedláček, Obligační právo, Občanské právo československé, všeobecné nauky).

Právní předpisy, upravující obchodní společnosti ve smyslu obchod. zákoníka, resp. norem, k němu se vztahují a dále upravující společenstva (družstva) podle zákona z r. 1873, resp. podle slovenského obch. zák. o družstvech mají povahu — vzhledem k všeobecným normám obch. zák. o společenské smlouvě a společnostech — normy speciální, arci pro tyto druhy společností normy primární. Ustanovení občanského zákona platí pro tyto druhy společností pouze podpůrně, a to jde-li o obchodní společnosti v technickém slova smyslu, jež mají vždy povahu kupce ve smyslu obch. zák., třebas kupce „formálního“ (jako společnost s ručením omezeným), a společenstva, pokud jsou kupci¹⁾, po případě lze-li jejich poměry subsumovati pod pojem „obchodní věc“ ve smyslu čl. 1. obch. zák. (což platí ku př. o akciové společnosti, neprovozující obchody v technickém slova smyslu), pouze v nedostatku „obchodních obyčejů“ (čl. 1 obch. zák.). Podotknouti sluší, že sice o naznačené podpůrnosti ustanovení obč. zák. i pro obchod. společnosti není sice výslovného předpisu v ustanoveních o obchod. společnostech, ale uvedené vyplývá z ustanovení obch. zák. o právních pramenech pro poměry kupců, obchodů, resp. obchodních věcí²⁾.

¹⁾ Podle našeho práva jsou společenstva kupci za podmínky, že jsou předmětem jejich podnikání zcela nebo z části obchody. Podle slovenského práva jsou družstva kupci vždy, bez ohledu na předmět podnikání (jsou tedy kupci formální), a to kupci plného práva (sr. k tomu § 13 našeho zák. č. 70/1873, který byl nově textován zákonem č. 183/1928).

²⁾ De lege ferenda se naskýtá otázka, mělo-li by v novém obch. zák. býti stanoveno (zejména budou-li pojaty všeobecné normy o všech obch. společnostech do zvlášť. oddílu v této souvislosti), že platí pro obch. společnosti též obč. zák., pokud obch. zák. nestanoví jinak. Za předpokladu, že by měl nový obč. zákon základní normy pro společnosti, a to, jak v poměru interním, tak v externím, by takový výslovný odkaz byl na místě. Jinak, prakticky vzato, má uvedené za dosavad. stavu obč. zák. v otázce obch. společností význam nejvýše pro osob. společnosti, a to opět hlavně pro

Přes to, že, jak shora řečeno, jsou ustanovení 27. hlavy obč. zák. kusá a v mnohém směru dnes nevhodná, dlužno mít na paměti, že jsou základními normami pro soukromé právo společenské³⁾, z čehož plyne, že těchto ustanovení třeba použít tam, kde není (ku př. při tak zv. soukromém právu spolkovém) zvláštní úpravy. Dlužno dále mít na mysli, že všechny shora uvedené normy, k nimž se arci vízí i normy, systematicky řazené mezi veřejnoprávní — sem třeba počítati arci v první řadě i normu *ústavní listiny* o právu tvořiti spolky (§ 113 ústav. listiny) —, byť i roztroušené v různých zákonech, mají tvořiti jediný logický celek, t. j. společenské právo v širším slova smyslu, specialisovaný arci podle jednotlivých typů společností (jako příklad uvedené jednoty norem o společenském právu uvádíme otázku státního povolení ke zřízení akciové společnosti, kterou sluší posuzovati nikoli jen s hlediska příslušných norem obch. zák., resp. akciového regulativu, nýbrž též s hlediska § 113 ústav. listiny a se zřetěním k spolkovému zákonu z r. 1852 a s hlediska všech těchto norem třeba zastávat, že státní správa nemá, jak se někdy mylně vykládá, při udělení povolení ke zřízení akciové společnosti zcela volnou ruku, nýbrž že při udělení tohoto povolení může, nehledíc k splnění předpokladu, že jsou splněny speciální podmínky pro zřízení akciové společnosti, stanovené obch. zák., resp. akc. regulativem⁴⁾, jediné uvažovati o tom, zda předmět činnosti společnosti není takový, že by se svou povahou mohl přičítati veřejným zájmům).

V následujícím bud' tež naznačeny základy práva obch. společností, resp. společenstev s hlediska jednoty norem o právu společenském, tedy zejména též s přihlédnutím k základním normám občanského zákoníka i se zřetěním k reformním tendencím v oboru obch. společností alespoň v některých zásadních směrech.⁵⁾

poměry interní. V něm. obch. zák. je ohledně veřejné společnosti, ve francouzském obch. zák. pak pokud jde o společenskou smlouvu vůbec výslovný odkaz na právo občanské.

³⁾ K uvedenému povaze norem obč. zák. jako základních pro společenské právo bylo by přihlížeti při nastávající reformě obč. zák., a to větší měrou, než jak tomu je v dosavad. osnově nového obč. zákoníka.

⁴⁾ Schválení to se zejména děje za předpokladu, že kapitál, jenž má býti podle stanov splacen při zřízení společnosti, bude skutečně splacen a že bude konána ustavující valná schůze, jakož i že žadatelé o koncesi se zachovají podle ust. akc. regulativu.

⁵⁾ V rámci příprav k vydání nového obch. zák. se jedná též o reformu obch. společností a společenstev. Zejména právo akc. společností a spo-

II. Společenská smlouva a společnost.

Občanský zákon jedná v 27. hlavě o „smlouvě o společenství statků“. Jedná se tu jak o *společenské smlouvě*, jakožto určitém druhu smlouvy obligační, tak i o *společnosti*. Poměr obou řečených pojmů k sobě je dán tím, že společenskou smlouvou, zakládající — tak jak každá obligační smlouva — povinnosti pouze mezi společníky, může, ale také nemusí, býti založena společnost, t. j. určitý sociální útvar, jež lze právnicky formulovati jako souhrn společníků (vystupující na venek jako jednotka) a jejich majetkoprávních poměrů, a to se vztahem k osobám třetím. Ovšem společnost jako taková nespočívá jen na smlouvě, nýbrž též přímo na zákonných ustanoveních. Ostetně také podle obč. zák. může existovati určitý společenský útvar jakožto jednotka, totiž společenství vlastnictví a jiných věcných práv ve smyslu hlavy 16. obč. zák. též na jiném podkladě, než na smlouvě (sr. k tomu jmenovitě: Krčmář, Právo obligační, Sedláček, cit. spisy, jednak v partii o společ. smlouvě, jednak v partii o práv. osobách). Řečené rozlišování mezi společenskou smlouvou a společností jako takovou platí přirozeně pro obor celého společenského práva, tedy zejména i pro obor obchod. práva; pod tímto zorným uhlem sluší rozuměti rozlišování, jež je celkem obvyklé při vědeckých výkladech, mezi „vnitřním (interním)“ a „vnějším (externím)“ poměrem obch. společností.

Kromě řečeného rozlišování se shledáváme v doktríně s rozlišováním mezi společností (mluví se v této souvislosti též o „societě“) a právníkou osobou, spec. korporací; v četných spisech našich civilistů se klade pojem „společnosti“ jako protiva pojmu „právníké osoby“, resp. korporace, vybavené právníkou osobností. S hlediska obchod. společností se pak — v rámci tohoto rozlišování — třídí obchod. společnosti na ty, jež jsou „societami“, resp. se alespoň „societám“ blíží čili tvoří jakýsi přechodný útvar mezi ryzí societou a korporací, a ty obchodní společnosti, jež jsou korporacemi, když ne ryzími (jakými jsou nevýdělečné spolky), tedy alespoň smíšenými (s prvky society). Toto rozlišování se prakticky jeví hlavně v protivě veřejné společnosti ke společnosti akciové. ⁶⁾

lečností s ruč. omez. bude podrobena důkladně revisi, jak o tom svědčí i řada reformních návrhů z posledních právnických sjezdů. Není věci tohoto pojednání otázkou této reformy se blíže zabývat, neboť to je problém, vyžadující zvláštních obšírných úvah též s hlediska praktických potřeb. Pouze v souvislosti s naznačením základů práva obch. společností se — v nejdůležitějších bodech — otázky reformy dotkneme.

K tomuto rozlišení nutno předeslati, že je třeba lišiti od prvního rozlišování, neboť společenská smlouva může, anebo také nemusí, založiti společenský útvar, jsoucí právníkou osobou. Právě ustanovení společ. smlouvy rozhoduje o tom, zda má společnost vystupovati jako jednotka, rozdílná od jednotlivých členů.

Dále dlužno k uvedenému rozlišování připomenouti, že podle pozitivních norem občan. zák. není toto rozlišení nikde výslovně stanoveno; za to v právníkové doktríně je mu věnována značná pozornost, a to v první řadě ve výkladech občanského práva, zejména v partii o právníkové osobě, v druhé řadě pak arci ve výsledcích práva obchodního, zvláště pokud jde o obchodní společnost.

Z našich civilistů uvádím v této souvislosti zejména prof. Tilsche, který ve svém díle „Občanské právo, část všeobecná“, str. 138 a násl., přesně rozlišuje mezi společností občan. práva (societou) a korporací. Arci jsou podle Tilsche ryzí společnost a ryzí korporace jen krajní body a na cestě mezi těmito jsou ku př. společnosti obchodní (Tilsch mluví na tomto místě ne zcela přesně o „společnostech obchodního práva“, neboť společnosti podle III. knihy obch. zák. nemá zřejmě na mysli). Při ryzí společnosti drží se jmění pohromadě jen obligacně, na venek, t. j. proti třetím osobám, nemá poměr mezi společníky ryzí společnosti větší konsistence než na př. poměr pronajímatele a nájemce. Naproti tomu při ryzí korporaci jmění musí býti respektováno jako zcela zvláštní jmění, jednota působící absolutně (in rem.). Obchodní společnosti jsou podle Tilsche útvarem přechodným. Všechny obchodní společnosti se liší od ryzí společnosti tím, že jmění je vázáno na účel nejen v poměru společníků mezi sebou (t. j. obligacně), nýbrž zčásti i s absolutním účinkem proti třetím osobám, t. j. na venek. Podle toho, zda převahuje to, že jmění považuje za samostatné, odloučené od jmění společníků, či za jmění společníků, stojí takové sdružení blíž ryzí societě nebo korporaci. Při akciové společnosti má společnost společné s občanskopráv. společností (t. j. ryzí societou ve smyslu prof. Tilsche) to, že se zove „společností“ resp. členové „společníci“, že tito společníci mají poměrný „podíl“ na jmění; ten však se

*) Panující právníká nauka německá nepřiznává povahy právníkové osoby společnosti veřejné a komanditní na akcie, kdežto právníká nauka románská zaujímá společné stanovisko. Ovšem se tu vyskytují též názory odchýlné. V Anglii se nepřiznává určitému druhu osobní společnosti — tak zv. „Partnership“ charakter osoby právníkové.

jeví pouze v tom, že po zrušení společnosti se rozdělí jmění společnosti mezi akcionáře (v tom je rozdíl vůči spolkům nevýdělečným, kde zbylé jmění jako bonum vacans připadne státu, byť i zpravidla pro původní jeho účele). Po dobu trvání společnosti však nemůže žádný společník disponovati částkou jmění, do společnosti vnesenou (že může akcii postoupiti, není žádnou „disposicí jměním společnosti“). Jmění to je úplně samostatné stran práv i závazků.

Více se odchyľuje od korporace veřejná společnost; společníci jsou zavázáni ze závazků společnosti solidárně a celým jměním a konkurs na jmění společnosti má v zápětí i konkurs na jmění společníka a na základě rozsudku proti společnosti možno vésti exekuci i proti jednotlivým společníkům; soukromí věřitelé, třeba obmezeně, mohou sáhnouti na podíl společníkův. Naproti tomu jeví i tyto společnosti rys korporační, neboť společnost není zavázána za dluhy společníků, je nepřípustná kompensace mezi pohledávkami společnosti a dlužníka proti jednotlivému společníku. Ve jmění společnosti se zahajuje zvláštní konkurs. Hlavní věcí je, že jednotlivý společník nemá po dobu trvání společnosti ani nejmenší dispozice s předpokládaným svým ideálním podílem spoluvlastnickým na jednotlivých věcech společnosti a ani po zrušení společnosti mu nepřipadne spoluvlastnictví, nýbrž má jen nárok na peníze. V tomto směru se zásadně rozchází Tilsch s názorem prof. Randy o societní povaze veřej. společnosti, basujícím na tom, že společníci ručí primérně za závazky společnosti (proti tomu se důvodně namítá, že i členové spolku, majícího povahu korporace, se mohou zavázati dluhy spolku), a dále že jmění společenské patří společníkům pro indiviso (proti tomuto tvrzení svědčí souvislost, resp. jednotné pojetí ustanovení obch. zák., jak o vnějším, tak i o vnitřním poměru společnosti — srovnati je zejména čl. 91 a 111, z nichž vyzírá, že nejde o spoluvlastnictví společníků). Uvedený názor prof. Tilsche je v podstatě sdílen i předními našimi komercialisty, prof. Hermanem-Otavským a Wenigem. Wenig blíže svůj názor, v podstatě shodný s názorem prof. Tilsche, rozvádí ve své studii „O právní povaze obchod. společností“ (Sborník věd právních a státních, roč. XXIII.) a ve své „Příručce obchod. práva“, sešit 4, a zejména přiznává i veřejné společnosti — proti zastáncům societního pojetí této společnosti — charakter právnické osoby. Zdůrazňuje zejména, že „podíl“ společníka veřejné společnosti neznamená kvotální společenství stran jednotlivých kusů majetkových, z nichž se jmění společnosti skládá,

a důvodně připomíná, že o „podílu“ se mluví i u akciové společnosti, o jejíž povaze jako korporace není pochyb. Své výroky shrnuje Wenig asi takto: Obchodní společnosti včetně veřejných společností se liší od společností občan. práva tím, že jim objektivní právo přiznává způsobilost k právům, jakož i způsobilost býti stranou v procesu, a to jako jednotě osob, vystupující pod společným jménem, t. j. firmou. V důsledku toho je jmění, určené účelu společnosti, mnohem přísněji odděleno od soukromého jmění společníků a oddělení to působí nejen obligálně, nýbrž i absolutně. Společnost obch. sice je útvar na přechodu mezi ryzí společností (jí jsou nejbližší osobní společnosti), a ryzí korporací (jí jsou nejbližší společnosti kapitálové, hlavně akc. spol.), to však, že je obch. zák. činí způsobilými k právům i k práv. činům, vede k tomu, že jest je řaditi mezi korporace. Herman-Otavský v koment. obch. zák. (124), označuje tento názor za zamlouvající se i se stanoviska praktického. Totéž stanovisko zastává Wenig i stran společenstev, jež ostatně sám zákon nazývá spolky.

V celku lze podle panující doktriny konstatovati, že se přiznává těm společnostem charakter právnické osoby, u nichž je jmění společnosti odňato členům, čili má samostatnost uvnitř i vně společnosti, což se též vyjadřuje tak, že společenské jmění je hospodářsky odděleno od jmění společníků. Při tom se však uvádí v souvislost pro stanovení povahy společnosti (jako práv. osoby, resp. útvaru přechodného či society), to, jakým způsobem jednotliví společníci ručí za dluhy společnosti a jak je zájem společnosti blízký zájmům společníků.

Samostatné stanovisko zastává na základě normativní teorie⁷⁾

⁷⁾ Proti běžným naukám o práv. osobě zastává teorie normativní, že logický pojem nositele subjektu práva a povinností dlužno si představovati jeho pouhé abstraktum, jemuž ve světě vnějším nic neodpovídá. Toto abstraktum je bodem, s nímž spojuje právní řád práva a povinnosti (to platí ostatně podle této teorie i pro osoby fyzické). Na místo pojmu práv. subjektu tu nastupuje pojem práv. subjektivity. Místo personifikace normy je tu personifikace práv. skutečnosti. Jak to učí Sedláček (obč. právo, všeobec. nauky, str. 171), má býti právnická osoba ve smyslu § 26 obč. zák. normována jako práv. skutečnost, která zpravidla bude částí podmíněné skutkové podstaty — což dosavadní nauka formuluje tak, že má býti stanovena jako subjekt práv a závazků. U právnické osoby jde o posunutí odpovědnosti, což může se státi pouze normou. Norma, která posunuje tuto odpovědnost, je ku př. statut společnosti. Další personifikací, totiž personifikací statutu, dochází se podle tohoto učení k jinému nazírání na orgán společnosti než podle panujícího učení. S hlediska čisté vědy právní není podle Sedláčka rozdíl mezi orgánem a zmocněncem.

prof. Sedláček, který arci vychází z odchylného všeobecného pojetí právnické osoby od panující doktriny, resp. z jiného názoru na tradicionelní rozlišování mezi společností a práv. osobou, aplikuje pak řečený názor i na obchod. společnosti do všech důsledků. Poukazuje na pozitivní předpis § 26 obč. zák., v němž obč. zák. nerozlišuje mezi společností a korporací; podle obč. zák. jest „každá“ společnost podle 27. knihy obchod. zák. v poměru k třetím osobám „morální“ osobou podle druhé věty § 26 (Sedláček, Občan. právo, všeob. nauky, str. 171, kde se v této souvislosti omylem cituje 28. hlava obč. zák.). K tomu podotýkáme především, že se tu míní společnost, vystupující na venek jako jednotka, t. j. společnost, jež má takovou býti podle společenské smlouvy, resp. přísluš. zákonných norem, takže z toho důvodu nelze přesně v této souvislosti mluvit o „každé“ společnosti, což ostatně lze dovodit z dalších výkladů Sedláčka, obsažených též v jeho obligač. právu, část zvláštní. Podle Sedláčka není rozdíl mezi korporací a společností dán předpisem pozitivního práva; jde o 2 pojmy systematické, jež si každý spisovatel upraví podle své potřeby. Ovšem Sedláček na jiném místě (v obligač. právu, část zvláštní, str. 173) uvádí, že ustanovení obč. zák. o společnosti (jako jednotce, rozdílné od společníků), jsou velmi neurčitá. To, jakož i neúplnost těchto norem, vede podle našeho soudu k tomu, že se společnost podle obč. zák. („societa“) klade v dosavadní doktríně jako protiva k pojmu práv. osoba, spec. korporace.

Společnosti jsou — podle Sedláčka — ony právnické osoby, jejichž základem je jednak společenská smlouva, jednak zákonný předpis sám. Je proto tolik typů společností, kolik je různých předpisů; obchod. společnosti jsou podle toho jen určitý typ společnosti, upravený v podrobnosti obch. zák. Z tohoto vymezení společnosti vypouští se nejen způsob, jak ručí jednotliví společníci za dluhy kontrahované jménem společnosti a dále i zda společenské jmění je blízký zájmem jejího člena, nýbrž i zda společenské jmění je rozdílné od jmění jednotlivých společníků⁸⁾. Tím se ovšem Sedláčkovo pojetí společnosti zásadně liší od dosavadních nauk.

Jisto je, že obč. zák. (§ 26) spatřuje v každé dovolené společnosti osobu „morální“ a nikde nerozlišuje mezi společností a

⁸⁾ I u společností (korporací), u nichž je společenské jmění zcela rozdílné od jmění společníků, třeba lišiti právně formální přičítání k povinnostem a právům od hospodář. odpovědnosti. Ku př. u akciových společností — na rozdíl od tak zv. ideálních spolků — není obojí totožné

korporací, vybavenou právníckou osobností. Dále nutno zastávat, že i podle obč. zák. má výdělková společnost, založená společen. smlouvou podle hlavy 27, se samostatným jměním (§§ 1202, 1203), v mnohém ohledu charakter právnícké osoby. Jsou tedy v uvedeném smyslu i „society“ právníckými osobami, což arci tím více platí o obchod. společnostech resp. společenstvech. I lze pro obor celého společenského práva zastávat, že pro charakter každé společnosti jako právnícké osoby je podstatné, zda společenská smlouva resp. zákon sám zakládá její samostatnou právní subjektivitu, t. j. že společníci vystupují na venek jako samostatná jednotka. V ostatních směrech může společenská smlouva předepsat cokoli, zejména předepsat ručení členů za dluhy společnosti, aniž tím tato ztrácí povahu právní osoby. Jak Sedláček pro jednotlivé druhy společností uvádí, může v otázce poměru jmění společnosti k jednotlivým společníkům nastat různé odstupňování; při tom je krajní bod jednak, že jmění společnosti může býti společným jměním podle 16. hlavy obč. zák. (podle Sedláčka třeba podle §§ 828, 833 a 834 spoluoprávněné považovati dohromady též za práv. osobu) — tento případ je arci podle panující teorie v zásadním odporu s povahou korporace, — jednak že jmění je vůbec odňato společníkům (to je typ podle panující doktriny „ryzí korporace“). Také v otázce ručení členů společnosti může nastati graduování: členové společnosti mohou ručiti přímo celým jměním, a to buď neobmezeně nebo jen do výše obmezené, příp. ručí jen podmíněně anebo je ručení vůbec vyloučeno. Též otázka měnnosti členů může býti u různých společností různě řešena. Tyto všechny jednotlivosti znamenají jen „modifikaci“, nemění však nic na základním pojetí společnosti jakožto osoby právnícké, jejíž takováto povaha je založena smlouvou resp. přímo zákonem. Nelze upříti, že Sedláčkovy základní pojetí společnosti umožňuje j e d n o t n é pojetí celého společenského práva a hoví základní strukturu každé společnosti, t. j. společ. smlouva a zákonný předpis. Je zejména i de lege ferenda úvahy hodné (jak patrně z osnovy obč. zák. v poslední úpravě, nebude však na dosavadním pojetí společnosti podle obč. práva v podstatě nic měněno).

V této souvislosti naskytá se — de lege ferenda — otázka, neměla-li by v novém obch. zák. býti (nejvhodněji ve všeobecné části) výslovně řešena otázka kvalifikace obch. společností jako právníckých osob (ital. osnova z r. 1925 přiznává tuto povahu obch. společnostem zvláštním předpisem čl. 88). Máme za to, že pozitivní předpis o tom, třebas měl určité výhody, byť i spíše

teoretické, by — bez základního řešení v obč. zák. a při neustálení ještě názorů teoretiků o práv. osobách a o poměru společností k práv. osobě — se dosud nezdál býti na místě.

III. Pojem obchodní společnosti; jednotlivé typy obchodních společností.

Občanský zákon mluví v § 1175 o společnosti na společný výdělek (účel, jehož společníci chtějí dosíci, musí býti společný), a zdůrazňuje v dalších ustanoveních, že předmětem plnění společníků je majetková hodnota a že účel je rovněž majetkový (jinak — podle všeobec. práva společenského, resp. spolkového — může býti účel různý, zejména i rázu ideálního). K docílení společného užitku přinášejí společníci své přínosy i vyvíjejí společenskou činnost. Podle obč. zák. se liší společnosti podle toho, vztahují-li se na všechno jmění nebo toliko na jednotlivé body majetkové; může ale též spočívat přínos v činnosti pro společný účel, což obč. zák. výslovně nevytýká; existují i společnosti, při nichž není založeno majetkové společenství („pracovní asociace“; srov. Krčmář Právo oblihač., str. 222, Sedláček, Obligační právo část zvláštní, str. 167).

Pojem obchodní společnosti je dán pozitivními předpisy obch. zákona (resp. zákona o společnosti s ručením omezeným); pro všechny obchod. společnosti se vyžaduje: Dobrovolné, t. j. na základě smlouvy společenské založené sdružení dvou nebo více osob⁹⁾ (jde o poměr koordinační, nikoli subordinační), vystupujících na venek jako jednotka pojmově vůči společníkům samostatná (nespadá proto pod obch. společnosti t. zv. společnost tichá, jež nevystupuje na venek jako takováto jednotka) a provozujících pod společným jménem, t. j. firmou po živnostensku obchody, resp. obchodní živnost (nespadá proto pod obch. společnosti t. zv. společnost případná, při níž jde o sdružení pouze ke sjednání jednoho obchodu nebo několika jednotlivých obchodů). Posléz uvedená podmínka, t. j. provozování obchodu jako předmětu podnikání však neplatí u těch obchod. společností, jež mají ráz formálních kupců, což platí dosud jen o společnosti s ručením omezeným, navrhuje se však — po způsobu německého a slovenského obchodního zákona — i pro

⁹⁾ Jednočlenná společnost se u nás nevyskytuje, uvažuje se však o ní, de lege ferenda. (V. sjezd něm. právníků v ČSR. nedoporučil vydati o ní zvláštní předpisy.) Takový útvar se neuznává ku př. v Anglii a Francii.

akciovou společností resp. komanditní společností na akcie.¹⁰⁾ Kromě uvedených předpokladů však ještě naše právo k pojmu obchod. společnosti vyžaduje — a to nyní podle zákona číslo 183/1928, Sb. zák. a nař., výslovně jen pokud jde o společnosti *veřejnou a komanditní* — splnění předpokladů, daných cit. zákonem pro kupce plného práva, t. j. musí jíti o sdružení, vykazující jako základ výměry všeobecné výdělkové dani nebo zvláštní daně výdělkové ryzí ~~v~~ ^výtěžek nejméně 50.000 Kč. Vzhledem k doslovnému znění odst. 2., § 1 cit. zák. jest zastávati — arg. a contr. — že společnosti akciové a komanditní na akcie jsou vždy kupci plného práva (to je arci zásadní rozdíl vůči dřívějším normám, vztahujícím se k této otázce, a to § 7 uvoz. zák. k obch. zák., jenž byl změněn čís. nař. z r. 1898 a dále zákonem č. 260/1921 a který byl novým zákonem č. 183/1928 vůbec zrušen).

Také při obchodních společnostech nutno rozlišovati mezi společenskou smlouvou (resp. interním poměrem) a *společností jako takovou* (t. j. externím poměrem), jež má, jak lze dovoditi z pozitivních ustanovení, povahu právníků osoby, korporace. Jak shora naznačeno, nemění v podstatě na této povaze, jsou-li v některých směrech, zejména v otázce ručení společníků za závazky společnosti, jejich většího spjetí se společností, u některých společností vůči „normálnímu“ typu korporace určité modifikace.

Pojem *společenstva* (družstva) podle cit. zák. z r. 1873. resp. §§ 223 a násl. slov. obch. zák. se liší od pojmu obch. společnosti — nehledíc k předmětu činnosti, jež u společenstva záleží ve společném hospodář. podnikání členů, a to za účelem podpory jejich výdělku nebo hospodářství — tím, že nemá uzavřený počet členů, s čímž souvisí i proměnlivost kapitálu, s nímž provozuje společenstvo závod. Hledíc k tomu, že zákon příznává společenstvům způsobilost k právům i způsobilost býti stranou v procesu, i hledíc k jejich organizaci, příbuzné s organizační akciových společností, řadí se též společenstva v doktríně mezi korporace; podotknouti sluší, že osobní ručení členů spole-

¹⁰⁾ Myšlenka abstrakce od provozování obchodů při pojmovém určení obch. společnosti, jež je v některých cizích zákonech provedena, platí u nás jen ohledně společnosti v ruč. omezeném (§ 61 zák. o spol. s ruč. omez.). Bude-li tato společnost pojata přímo do nového obch. zák., bude tím aktuálnější řešení této otázky i u ostatních společností. Zejména ohledně akciových společností, kde dosud je dualism — akc. spol. provozující obchody a zapsané do rejstříku a neprovozující obchody a proto nezapisované i nepodléhající ust. obch. zák. o akc. spol. — je provedení této myšlenky odůvodněné.

členstva za závazky společenstva, jaké platilo podle cit. zák. z r. 1873, bylo odstraněno býv. rak. nařízením č. 105 ř. z. z r. 1918, vydaným na základě zák. č. 307/1917 ř. z.; ustanovení tohoto nařízení, majícího povahu normy provisorní, o tak zv. repartičním řízení v konkursu společenstva, bylo nahrazeno novým konkursem. řádem z r. 1931 (§§ 172 a násl.).¹¹⁾ Společenstva, provozující zcela nebo zčásti obchody, jsou vždy kupci plného práva (§ 13 cit. zák. 183/1928); pro obor slov. práva sr. pozn. 1.

IV. Rozdělení obchod. společností a společenstev.

Tak jako u společností vůbec je i u obchodních společností základem společenská smlouva — u akc. společností mluví se též o stanovách (i u spolků mají spolkové stanovy ráz smlouvy), která vedle zákonných norem, daných pro tu kterou společnost, stanoví nejméně, zda ručí společníci za závazky společnosti, zda mají společníci účast při správě jmění, jak je řešena otázka podílů na jmění a pokud mohou společníci jimi disponovati, a které osoby mohou jednati za společnost. Podle úpravy jednotlivých těchto otázek se mezi sebou liší jednotlivé druhy obch. společností. Při tom lze konstatovati útvary v základních rysech shodné a tak se rozeznávají dvě skupiny obch. společností, totiž osobní a kapitálové. Již z názvu „osobní“ vysvitá, že se tu zdůrazňuje osobní či individuální účast společníků na společnosti se všemi s tím souvisejícími důsledky. To se zračí v těsné sou-

¹¹⁾ Do právní úpravy společenstev zasáhla — kromě zmíněn. nařízení z r. 1918 — vládní nařízení č. 116/1935, resp. částečně i vl. nař. 162/1935, vydaná na základě zákona o mimořádné moci nařizovací. Význam prvního nařízení tkví v pozitivní úpravě několika otázek, dosud v teorii sporných, a to hlavně: 1) přípustnosti i ne hospodářské činnosti společenstva, jež je jeho vedlejší činností, pokud se děje za účelem posílení družstevního uvědomění; 2) přípustnosti jednání společenstva i s nečleny, pokud jde o vedlejší činnost. Stran hlavní činnosti bylo výslovně rozhodnuto, že tuto činnost smějí společenstva rozšířiti i na nečleny jen pokud to není v rozporu se stanovami, čímž však nejsou dotčeny dotčený předpisy, nedovoliující takové rozřešení; 3) právoplatnosti jednání, uzavřených s nečleny; bylo rozhodnuto, že jednání s nečleny, byť i byla v rozporu se stanovami jsou z á v a z n á (dosud se zastávalo, že jsou nulitní). Druhé vl. nař. č. 162/1935, jež bylo vydáno v rámci normy o dočasných omezeních v některých podnicích z důvodů hospodářských, se dotklo společenstev potud, že — podle § 6 — mohou býti společenstva zapsána do restříku pouze za podmínek, prokáží-li schopnost plniti účel a jsou-li členem nebo budou-li přijata za člena svazu, zmocněného podle platných zákonů k re-
viši společenstev.

vislosti zájmů společníků se zájmy (osudem) společnosti. Uvedeného není u druhé skupiny obch. společností, totiž společností kapitálových, kde již z názvu vyzívá zdůraznění kapitálu jako základu, zejména i po stránce ručení za závazky společnosti.

A. Obchodní společnosti „osobní“.

Sem se řadí společnost veřejná a komanditní. Společnost veřejná je presumptivní formou obch. společností, t. j. jsou-li splněny všeobec. podmínky pro obch. společnost i *není zmínky o omezení ručení*, spadá taková společnost pod veřejnou společnost (Hermann-Otavský, koment. obch. zák. k čl. 85).

Osobní společnosti se charakterisují přímou účastí společníka na záležitostech společnosti, a to jak ve směru povinností, zejména osobní odpovědnosti za závazky společnosti, tak i ve směru práv. Ovšem to platí v plné míře jen o veřejné společnosti, resp. ohledně společníků „veřejných“, t. j. neobmezeně ručících.

Kdežto při veřejné společnosti ručí všichni společníci celým svým jměním neobmezeně (ručení není omezeno na vklady) solidárně, primárně (výjimka platí v případě konkursu společnosti, kdy je ručení to subsidiární) za závazky společnosti¹²⁾, ručí při komanditní společnosti takto pouze tak zv. komplementáři; tak zv. komandisté¹³⁾ ručí (osobně) jen do výše vkladu, t. j. částky, v rejstříku jako vklad zapsané, což se též vykládá tak, že ručí do částky, dokteré má vůči věřitelům společnosti ručiti (švýcar. právo přesněji než naše rozlišuje mezi „Kommanditsumme“, t. j. částkou, do které ručí, a mezi kapitálovým podílem).

Společníci veřejné společnosti jsou povinni přispěti vkladem, jen když se k tomu smlouvou zaváží (to platí i o příp. přispěvčích). Totéž platí v zásadě i při komanditní společnosti; u komanditistů, kteří se zúčastní jen vklady majetkovými ve smyslu ustanovení čl. 150, není rozhodující, zda vnesou skutečně do společnosti slíbený vklad, nýbrž postačí, že prohlásí účast určitou částkou (sr. Wenig, Příručka, seš. 14, str. 59).

¹²⁾ Podle Wielanda společníci sami nejsou zavázáni plnit závazky společnosti, nýbrž jsou povinni nahraditi škodu, vzešlou z nesplnění závazku.

¹³⁾ Komplementáři se též označují jako „osobně ručící společníci“. Tento názor není přesný, neboť i komandisté ručí osobně, arci jen omezeně. Švýcar. právo užívá vhodného označení po komplementáře jako „neomezeně ručící společníci“. Název „komanditista“ má již svou tradici a je výstižný a proto de lege ferenda doporučitelný.

Ovšem účast společníků osobních společností po stránce kapitálové (i o tom, co má být, resp. zůstatí jméním společnosti, rozhodují při osob. společnostech společníci sami) tkví v jejich osobní ručení, a to celým svým jméním, bez ohledu na to, zda tu je jmění společnosti čili ne. Za to mají společníci, spec. neobmezeně ručící, v zásadě v ruce řízení a spravování společenských záležitostí, zastupují společnost, mají neobmezené právo kontrolní atd. To vše odpovídá individuálnímu spětí společníků se společností. Toto osobní spětí se jeví též v tom, že — mimo jiné — společnost zaniká smrtí společníka neobmezeně ručícího, resp. ztrátou jeho způsobilosti k samostatnému spravování jmění (což neplatí však ohledně komanditisty); srov. k tomu ještě v posl. oddílu.

B. Obchodní společnosti „kapitálové“.

Společnost akciová je čistým typem společnosti kapitálové. Společnost s ručením obmezeným jeví již určité prvky společnosti osobní. Společnost komanditní na akcie, kterou slov. právo nezná, pak je útvar, kombinovaný z osobní a kapitálové společnosti (tvorí přechod od osobní společnosti ke společnosti kapitálové; Wenig, Příručka, IV. sešit, str. 4). Typu akciové společnosti je vzdálena přímá účast společníka na záležitostech společnosti; osobní účast společníků tu ustupuje do pozadí (snahy, aby byl akcionář v zájmu lepšího podnikání úžeji připojen ke společnosti, jeví se jen pokud jde o malé společnosti). Hospodářský význam této společnosti spočívá ve sbírání a shromažďování kapitálu k určitému podnikatelskému účelu, kterýžto úkol plní akciová společnost pomocí akcií, t. j. určitého typu cenného papíru o podílnictví¹⁴⁾ ve společnosti, znějícího na poměrně malou částku a snadno převoditelného (zejména při akci na majitele, kde pouhou tradicí se převádí akcie, resp. práva z ní, čímž se převádí i členství ve společnosti). Společníci jsou tu zavázáni, a to *pouze v poměru k společnosti*, nikoli též vůči jejím věřitelům (proto se tu nemluví o ručení, nýbrž pouze o uhrazovací povinnosti), přispětí vkladem; tu je povinná vkladová účast všech společníků a pozitivními předpisy je splacení příslušných

¹⁴⁾ Akcie patří — podle druhu práva, jehož se týkají — mezi tak řečené papíry korporeační či podílnické. Jsou to cenné papíry, znějící na jméno — tyto jsou, podobně jako směnka, zákonné ordre papíry — nebo na majitele. Pod slovem akcie se však nerozumí jen listina, nýbrž i podíl, ve který je akciový kapitál pevně výše rozvržen, jakož i členská práva, odpovídající podílu.

vkladových částech zajištěno. Za závazky společnosti neručí společníci, tyto se honorují pouze ze základního „akciového“ kapitálu, který musí být určen pevnou ciferní sumou, i nesmí být v zásadě změněn (změny základního kapitálu jsou podrobeny přísným ustanovením). Tato zákonnými předpisy zajištěná nedotknutelnost základního kapitálu (jež má ještě více být zabezpečena při nové normativní úpravě v novém obch. zák.) je dána v prvé řadě s hlediska zájmů věřitelů společnosti, jimž je toto jmění jedinou garancí (v bilanci akc. společností má toto jmění být zařazeno mezi pasivy).

Jinak je vedení a zastupování této společnosti v rukou představenstva, orgánu to výkonného a správního, jehož členy mohou být i neakcionáři. Orgánem pro výkon práv společníků, jež nemohou vykonávat individuálně (jako nárok na dividendu, tak zv. stavební úroky, likvidační podíl), nýbrž pouze pospolitě (se spoluakcionáři), je valná hromada; práva ta lze vykonati zpravidla většinou, někdy naprostým souhlasem všech a někdy i jen menšinou společníků (práva „minoritní“); sr. Hermann-Otavský, koment. obch. zák. k čl. 216. Arci i tu spolupůsobí společník hlasováním na valné hromadě při určování osudu společnosti (každá akcie zásadně skýtá jeden hlas)¹⁵⁾ i má právo na informaci, nahlížení do bilance a j., ovšem to vše přísluší mu, jak shora řečeno, jako práva vespolečná, resp. v mezích touto povahou daných.

Také u *společnosti s ručením omezeným* je základ kapitálový — „kmenový“ kapitál musí být určen pevnou částkou peněžnou, jež podle výsl. ust. zák. musí být veden v bilanci v pasivech. Také je v zásadě účast společníka pouze kapitálová. Také tu mají společníci v zásadě jen uhrazovací povinnost, tato však může být za určitých předpokladů, a to na základě kogentní normy, rozšířena — případ tak zv. kolektivní nebo rozšířené uhrazovací povinnosti; kromě toho může společníky, arc: jen zaváz-li se k tomu a je-li o tom ve společ. smlouvě ustanoveno, stíhati tak zv. povinnost k příplatkům. Již uvedené — kromě přípustnosti osobní firmy u této společnosti (u akciové

¹⁵⁾ § 43 akc. regulativ především ve shodě s čl. 224 obch. zák. zásadně přiznává každé akci jeden hlas, není-li ve stanovách jiné ustanovení. Dále připouští, že stanovy mohou jen určitému počtu akcií přiznati jeden hlas, čímž se mají zjednodušiti hlasovací poměry ve valné schůzi, dále však, rovněž cestou ustanovení stanov odstraňuje možnost přehlasování menšího počtu akcií, než je potřebí k výkonu hlasovacího práva, a to ve formě společ. zástupce, jemuž přísluší hlasovací právo podle počtu akcií, jím zastupovaného.

společnosti je v zásadě přípustná pouze firma věcná) — znamená jistou modifikaci kapitálové povahy této společnosti ve směru jistého přiblížení k osobní společnosti, což jeví se dále též v otázce přípustnosti písemného hlasování společníků, v otázce ztížení převodu podílů¹⁶⁾ (ohledně kterých je zakázáno vydávati papíry na majitele znějící, jsou-li pak o nich vystaveny papíry na jméno, nemohou býti převedeny indosamentem; týž by byl bezúčinný) a dále v širším kontrolním právu společníka (může zejména nahlížeti do knih a papírů společnosti) a dále v prohloubení a rozšíření ochrany minorit. I jeví se vůbec snaha po dalším ještě sblížení této společnosti s osobní; mimo jiné se — de lege ferenda — uvažuje o zavedení solidárního ručení společníků přímo věřitelům až do výše kmenového kapitálu, příp. ještě s kombinací garanční závaznosti podle obdoby § 76 zákona č. 70/1873.¹⁷⁾ Tím by ovšem tato společnost nabyla jiné tvářnosti. Čím více však by byli společníci připoutáni ke společnosti a jejich ručení zostřeno, tím zase s druhé strany bude nutno — po způsobu veřejné společnosti — osobní právo společníků rozšířiti (mimo jiné bylo by při této úpravě též umožniti společníku vystoupiti ze společnosti).

Jisto je, že — přes určité, a to i zásadní rozdíly mezi společnostmi osobními a kapitálovými — jsou určité zásady společné všem obchod. společnostem. To platí v první řadě o samostatné subjektivitě těchto společností, jevíci se zejména v tom, že mohou pod společ. firmou nabývati práva, přejímati závazky, mohou pod svou firmou před soudem žalovati i býti žalováni. To je ovšem jen část podobných „všeobecných“ zásad. I naskýtá se de lege ferenda otázka, zda by bylo vhodné v novém obch. zák. věnovati zvláštní oddíl těmto všeobecným ustanovením.¹⁸⁾ Sice by šlo o abstraktní formulování ustanovení všem společnostem společných, ale s hlediska systematiky by to bylo vítáno.

(Pokračování příště.)

¹⁶⁾ Pro převod podílů právním jednáním mezi živými je předepsána forma notářského spisu.

¹⁷⁾ Ve smyslu uvedeného rozšíření povinností společníků se vyslovil V. sjezd něm. právníků. Proti zavedení zmíněného garanč. ručení se vyslovuje jmenovitě Wieland.

¹⁸⁾ Tak tomu je částečně již v platném slov. obch. zák. (§ 61—63) i je tomu tak ve franc. obch. zák. a v ital. osnově obch. zák.